

**Закордонний досвід діяльності поліції у сфері захисту свідків,
у тому числі у контексті їх міждержавного переселення (переміщення),
та можливості його імплементації в Україні**

Важливим інструментом у боротьбі з тяжкими злочинами, протидії організованій злочинності та тероризму є вироблення дієвого механізму захисту свідків з обов'язковим його закріпленням на рівні відповідних нормативно-правових актів. Протягом останніх тридцяти років правоохоронні органи США та Європейського Союзу розробили власні стратегії протидії злочинній діяльності та імплементували у діяльність правоохоронних органів основні інструменти захисту свідків (зокрема розробили декілька типів програм захисту свідків в залежності від категорії свідків: свідки кримінальних правопорушень, свідки зі світу злочинного середовища, свідки з числа працівників правоохоронних органів, осіб, що звинувачуються у вчиненні злочинів, пов'язаних з організованою злочинністю, але які погоджуються співпрацювати з органами правосуддя, тощо).

Зважаючи на те, що до 2018 року в нашій державі здійснювалися короткострокові заходи захисту свідків виключно шляхом надання їм фізичної особистої охорони (без оцінки загроз свідку та важливості його показань, без застосування таких основних заходів захисту як: переселення, зміна особистих даних особи, надання психологічної, матеріальної, організаційної допомоги під час переїзду або опанування нової професії, без врахування ресурсних та операційних можливостей органів поліції, за відсутності незалежного процесу прийняття рішень щодо включення осіб в програму захисту свідків та за відсутності затвердженого переліку об'єктів для надання тимчасового безпечного житла), нагальним питанням сьогодення є вироблення узагальнених стандартів з питань захисту свідків.

Слід зазначити, що в Україні з 2018 року розпочалася активна робота щодо розробки та подальшої імплементації механізму захисту свідків. Зокрема, у структурі Департаменту стратегічних розслідувань Національної поліції України створено Управління захисту свідків, на яке власне і покладається обов'язок щодо організації захисту свідків. Створення вказаного Управління було ініційовано за результатами п'ятої доповіді про хід виконання Україною плану дій з лібералізації візового режиму, зокрема розділу 2.3.1.1 «Попередження і боротьба з організованою злочинністю», де були висловлені додаткові рекомендації про необхідність створення ефективного спеціалізованого «підрозділу захисту свідків» та забезпечення його функціонування у відповідності з міжнародними стандартами. Але, враховуючи те, що в Україні до цього часу не існувало належного механізму захисту свідків, важливого значення набуває вивчення позитивного закордонного досвіду діяльності органів поліції у цій сфері.

Так, зокрема у Швеції, яка має значну практику в сфері захисту свідків, після недавньої реорганізації Національної поліції створено спеціальний національний орган із захисту свідків, який займається більш серйозними випадками, як на національному, так і на міжнародному рівні паралельно із регіональними, неспеціалізованими підрозділами, укомплектованими спеціально підготовленими місцевими слідчими, для надання захисту свідків на нижчому рівні. Вказаний орган наділений достатніми повноваженнями для захисту свідків, включаючи залучення можливостей інших компетентних органів, без необхідності укладення з ними додаткових галузевих угод. Варто додати, що у законодавстві Швеції не міститься спеціальних положень щодо міжнародно-правового співробітництва у даній галузі.

У Польщі, де програма захисту свідків функціонує вже протягом приблизно 15 років, створено спеціальний національний орган, що складається із 16 регіональних підрозділів. Центральний офіс у Варшаві координує всі національні і міжнародні операції, несе повну відповідальність за оперативну політику, національну адміністрацію і застосування та визначення придатності особи до прийняття в програму в кожному регіоні Польщі. У той самий час у Польщі відсутня практика укладення угод про захист свідків, у т.ч. у контексті їх міждержавного переселення; питання захисту свідків на двосторонньому рівні, як правило, регламентується положеннями міжнародних договорів про правову допомогу.

Питання захисту свідків детально врегульовані у законодавстві Кіпру, де у 2001 році прийнято відповідний закон. Так, з метою захисту свідків поліція Кіпру вживає адміністративні заходи, такі як, зміна місця проживання, забезпечення охороною, надання фінансової допомоги, поліцейський ескорт, охорона місця проживання, психологічна допомога. Враховуючи обмеженість географічних меж країни, поліція також може забезпечити переміщення свідка до іншої країни.

У Франції передбачено забезпечення лише обмеженого захисту свідків, які беруть участь у кримінальному судочинстві, а також у судовому розгляді кримінальних проваджень. Рішення про застосування заходів безпеки приймається судом за вмотивованим клопотанням слідчого та/або прокурора, у провадженні яких знаходиться кримінальне провадження щодо кримінальних правопорушень. Передбаченими на законодавчому рівні заходами забезпечення захисту свідків є: неоголошення, за згодою слідчого або прокурора, адреси проживання свідка або її зміни в матеріалах справи на адресу поліцейського відділу; надання можливості свідку давати показання анонімно, у випадку розслідування злочину, покарання у вигляді позбавлення волі за вчинення якого становить не менше 3 років. У Франції відсутня законодавчо передбачена можливість на заміну документів, зовнішності, місця роботи, на переселення, на отримання фінансової допомоги, а також відсутня практика укладання галузевих угод тощо.

У Великобританії у 2005 році було внесено останні доповнення до спеціального законодавства про захист свідків, у результаті яких з сервісу, який забезпечувався без погодження роботи поліції кожної окремої провінції, було створено спільний підрозділ національної служби, який називається «Сервіс осіб під захистом Великобританії» (UKPPS). Центральне бюро UKPPS, який є частиною Національного агентства з питань злочинності, в даний час забезпечує всі функції підтримки 12 регіональних підрозділів, які в даний час мають автономію роботи; це також єдиний контактний пункт для всіх міжнародних операцій. У Великій Британії існує практика укладення двосторонніх міжнародних договорів про правову допомогу, положеннями яких передбачається, зокрема, врегулювання питання захисту прав свідків.

Питання захисту свідків в Австрії врегульовано на законодавчому рівні шляхом визначення можливості здійснення превентивного захисту законних інтересів осіб та їх родичів, які можуть постраждати внаслідок надання інформації про злочинний напад або про кримінальну діяльність. У разі наявності відповідного міжнародного договору є можливим також взяття під захист свідка, який вже перебуває під захистом в іншій країні. Так, зокрема, укладено Угоду про співпрацю у сфері захисту свідків, укладеної між Австрією, Болгарією, Польщею, Румунією, Словаччиною, Словенією, Чехією, Естонією та Литвою.

Особливої уваги заслуговує досвід Словацької Республіки, де довгострокова програма захисту свідків є однією із найдавніших програм, яку застосовували при міжнародному переселенні. У Словацькій Республіці відповідним законом врегульовано умови та процедури надання допомоги та захисту свідкам, яким загрожує небезпека, свідкам, що перебувають під захистом та їхнім близьким, життю або здоров'ю яких загрожує небезпека внаслідок їхніх свідчень або через надання ними доказів з боку осіб, які скоїли карні злочини, за які винним загрожує покарання у вигляді довічного ув'язнення або карні злочини, які були вчинені організованим угрупованням, злочинною групою або терористичною групою. На законодавчому рівні чітко визначено правову та матеріально-технічну базу, налагоджено взаємодію між державними структурами, органами самоврядування та третім сектором. У рамках роботи Зальцбургського форуму було ініційовано укладення та підписання у 2012 році угоди про захист свідків на міжнародному рівні (участи ник підписання Угоди: Словаччина, Чехія, Угорщина, Австрія, Польща, Словенія, Хорватія, Румунія, Болгарія), положеннями якої врегульовано окремі аспекти переміщення і захисту осіб, обміну інформацією, адміністративної та матеріально-технічної підтримки і навчання персоналу інституцій у сфері захисту свідків.

Наведеними вище країнами звісно не обмежується перелік держав-членів Європейського Союзу, в яких вже тривалий час відбувається робота щодо формування та реалізації ефективних довгострокових програм захисту усіх категорій свідків, у тому числі і при міжнародному переселенні. На високому рівні налагоджена робота щодо планування, координації та реалізації заходів забезпечення безпеки свідків також у таких країнах: Німеччина, Хорватія, Італія, Бельгія, Нідерланди.

Таким чином, підсумовуючи викладене вище, варто зазначити, що в Україні під час вироблення ефективного механізму захисту свідків та впровадження його в діяльність органів поліції особливу увагу слід приділяти таким питанням: 1) забезпечення фінансової підтримки для захисту свідків; 2) розробка навчальних програм для працівників органів поліції з питань захисту свідків; 3) аналіз потреб щодо навчання/підвищення кваліфікації працівників поліції з метою забезпечення підготовки і

професійного надання охоронних послуг; 4) створення захищеної бази даних із застосуванням програмного забезпечення для управління захистом свідків; 5) запровадження практики надання висококваліфікованої психологічної підтримки та розробки механізму надання психологічної допомоги. Також важливою є не лише розробка національної програми захисту свідків, а й програми захисту осіб, які не відповідають критеріям включення в «Програму захисту свідків». Реалізація вказаних заходів дозволить не лише започаткувати в Україні функціонування національної моделі захисту свідків із одночасним оптимальним використанням коштів державного бюджету, а й підвищити рівень довіри населення до державних інституцій шляхом створення таких умов, за яких громадяни відчуватимуть себе захищеними.